PHONETIC CHANGES EXPLAINED THROUGH SEMANTIC CAUSES

Sorin Guia
Assoc., Prof., PhD., „Alexandru Ioan Cuza" University of Iaşi

Abstract: This presentation deals with aspects regarding sound articulation in a word or enunciation, considering co-articulation and the context which may influence the change of the means or place of articulation in view of simplifying the pronunciation of the respective phonetic body. In the second part of the article, we tackle the phonetic changes explained through semantic causes: popular etymology, also called false etymology, sometimes determined by the simple sound or semantic closeness of the words associated to it; contamination, a mixture of similar forms where the newly created word becomes synonymous with its components; lexical deviation, a phenomenon which consists in the conscious use of a term instead of another that shares in common with one or more sounds in the initial syllables.

Keywords: phonetic changes, co-articulation, popular etymology, contamination, lexical deviation

1. Coarticulaţia

Sunetele, ca realitate materială a limbii, nu sînt folosite independent, ci intră în relaţie de interdependenţă unele cu altele. Articularea sunetelor în cuvînt sau într-un enunţ nu se face izolat. De exemplu, pronunţarea unui cuvînt precum *lúncă*, presupune interacţiunea dintre sunetele implicate, aceasta determinînd schimbări privitoare la locul de articulare. Întrucît principala tendinţă în rostirea sunetelor este de a articula cu economie de mişcări, eliminîndu-le pe cele inutile[1], organele articulatorii acţionează asupra sunetelor implicate în context în aşa fel încît acestea îşi pot pierde din însuşirile lor, anticipînd articulaţiile următoare şi neutralizînd mişcările articulatorii incompatibile cu întregul astfel rezultat[2]. În accepţia lui Al. Rosetti, „în vorbire, sunetele sînt înlănţuite unul de altul în aşa fel încît un sunet începe să fie articulat înainte ca articularea sunetului precedent să fi luat sfîrşit. Acest fenomen poartă numele de *coarticulaţie*"[3]. Ca sistem coerent structurat, limba exclude, prin coarticulaţie, apariţia unor sunete, implicînd uneori doar sunete aflate în relaţie de compatibilitate, creîndu-se astfel o armonizare a contextelor.

Dacă pronunţăm în faţa oglinzii o serie de cuvinte, vom putea observa modul în care contextul poate influenţa modificarea modului şi a locului de articulare al unor sunete, în vederea uşurării pronunţării corpului fonetic respectiv. De exemplu, pentru pronunţarea cuvîntului *drum*, înainte de a articula prima consoană, buzele se rotunjesc alungindu-se, ca pentru vocala *u*; înainte de pronunţarea cuvîntului *drag*, organele articulatorii sînt pregătite pentru vocala *a*, simultan cu toate celelalte articulaţii; cînd pronunţăm nazala din cuvîntul *lúncă*, vîrful limbii se deplasează în partea posterioară a palatului, anticipînd articulaţia velarei următoare; pronunţarea nazalei *m*, din cuvinte precum *amvón*, *tramvái*, este diferită de cea din cuvinte precum *máre*, *máma* (în care *m* se comportă ca bilabială), datorită anticipării articulaţiei consoanei următoare (o labiodentală), nazala slăbindu-şi astfel articulaţia, pe lîngă pierderea locului de articulare. Putem conchide că articulaţia fiecărui sunet în parte este condiţionată de articulaţia întregului, coarticulaţia fiind o realitate născută din tendinţa de a rosti sunetele cu maximum de economie de mişcări articulatorii.

[1] În acest sens, amintim teoria lui André Martinet, susţinută în lucrarea *Économie des changements phonétiques*, Berne, 1955, care discută despre principiul economiei în limbă, despre necesităţile comunicative şi expresive ale omului şi tendinţa sa de a reduce la minimum activitatea sa fizică sau mentală.
[2] Vezi Alexandru Gafton, *Elemente de istoria limbii române*, Editura Restitutio, Iaşi, 2001, p. 12-13.
[3] Cf. Alexandru Rosetti, *Introducere în fonetică*, ed. a 3-a, Bucureşti, 1963, p. 77.

BDD-A29475 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 04:05:43 UTC)

2. **Cauzele şi clasificarea schimbărilor fonetice**:

a) substituirea unor sunete foarte asemănătoare (de exemplu, în Ardeal, palatalizarea consoanelor dentalelor duce la variante intermediare în pronunţare între *t'* şi *k'*);

b) cauze de ordin psiholingvistic (*anticiparea*, *propagarea*);

c) cauze de ordin sociolingvistic (*analogia*, *hipercorectitudinea*);

d) cauze de ordin semantic (*etimologia populară*, *contaminaţia*, *deraierea lexicală*);

e) cauze de ordin stilistic (vezi Iorgu Iordan, *Stilistica limbii române*).

Menţionăm că tipul modificării pune în lumină condiţiile în care se produc anumite schimbări în planul sonor al limbii.

După efectul lor, modificările fonetice se clasifică în mai multe tipuri:

I. Modificări fonetice care au ca rezultat reducerea numărului fonemelor (chiar al silabelor): *afereza*, *sincopa*, *apocopa*, *haplologia*, *sinereza*.

II. Modificări fonetice care au ca efect creşterea numărului de sunete (sau foneme): *proteza*, *epenteza*, *epiteza*, *diereza*.

III. Modificări fonetice care au ca efect evoluţia sau modificarea unui fonem (de exemplu, modificările care se petrec ca urmare a acţiunii legilor fonetice: *cs* > *ps*, *ct* > *pt*).

3. **Modificări fonetice explicabile prin cauze de ordin semantic** :

3.1. ***Etimologia populară*** este fenomenul prin care un vorbitor, bazîndu-se pe diverse asemănări formale, alătură un cuvînt de altul, cu care nu are nici o legătura genetică. Majoritatea etimologiilor populare nu prezintă o legătură de sens între cuvintele induse şi cele inductoare, ci doar asemănare fonetică, o numită atracţie paronimică.

Numită de unii specialişti şi „falsă etimologie", recurgerea la această modificare se face în cazul cuvintelor izolate în limbă sau insuficient cunoscute de o anumită clasă de vorbitori (în special vorbitori aparţinînd clasei sociale de jos), care au un sens neclar. Etimologia populară este determinată, uneori, de simpla apropiere sonoră sau semantică a cuvintelor cu care se face asocierea: *boliclinică* pentru *policlinică* (prin asocierea cu *boală*), *incuibaţie* pentru *incubaţie* (prin asocierea cu *cuib*), *cumparativă* pentru *cooperativă* (prin asocierea cu verbul *a cumpăra*), *funegru* pentru *funebru* (prin asocierea cu culoarea neagră, care predomină în astfel de situaţii), *constupaţie* pentru *constipaţie* (prin asociere cu *astupa*), *combinaj* pentru *concubinaj* (prin asociere cu *combinaţie*), *arcoldadă* pentru *acoladă* (prin asocierea cu *arc*), *lăcrămaţie* în loc de *reclamaţie* (prin asocierea cu *lacrimă, plîngere*), *păcăliţi* pentru *pocăiţi* (prin asociere cu faptul că cei care renunţă la religia mamă şi aderă la grupările neoprotestante ar fi „păcăliţi" de predicatori), *renumeraţie* pentru *remuneraţie* (prin asocierea cu verbul *a (re)număra*), *servează* (ziua de naştere) pentru a *serba* (prin asociere cu *a servi* pe invitaţi), *scrufulos* pentru *scrupulos* (prin asocierea cu *scroafă*), *lungoare* pentru forma populară *linguare* („febră tifoidă" se explică prin etimologie populară, prin apropiere cu *lung*[4]), *pielicilínă* pentru *pienicilínă* (asimilaţie regresivă, explicabilă, probabil, prin asociere cu *pielea*, care este înţepată în momentul injectării). Alteori anumite metateze sînt justificate prin apropiere cu alte forme: *geamantână* pentru *damigeână*, prin apropiere de *geamantan*.

Spre deosebire de etimologia ştiinţifică, în care cercetarea istorică este obligatorie, etimologia populară are loc în mintea oricărui vorbitor şi are caracter sincronic.

Textele din corpusul editat de noi[5] ne oferă şi exemple de etimologii populare: *mícsteru* (IS, Ursăreşti, 3), de la *mixt*; *marşínâ* (SV, Vicovu de Sus, 3), *r* epentetic are justificare o etimologie populară, prin analogie cu *marşul* (*a mărşălui*); *zbătuceală*, proteza constrictivei dentalei *z* poate fi corelată cu o etimologie populară, de la *bătucit*.

[4] Vezi explicaţia la Adrian Turculeţ, *Graiul din zona Cîmpulungului Moldovenesc*, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 2002, p. 102.

[5] Vezi Sorin Guia, *Dialectologie română. Studii şi corpus de texte*, Editura Vasiliana `98, Iaşi, 2014, p. 163-382.

BDD-A29475 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 04:05:43 UTC)

3.2. ***Contaminaţia***, „un amestec de forme asemănătoare”[6], reprezintă o acţiune analogică exercitată de unul sau mai multe sunete asupra sunetelor din alt cuvînt, fiind datorată încrucişării sau combinării lor cu alte unităţi lexicale asemănătoare ca sens. Condiţia obligatorie şi suficientă este înrudirea semantică între cei doi termeni, cele două elemente contopindu-se, dar pastrîndu-şi parţial sau total integritatea, astfel încît cuvîntul nou creat devine sinonim cu componentele sale.

Contaminaţia neintenţionată este un rezultat al vorbirii neîngrijite, al unui grad redus de instrucţie, cauza principală fiind necunoaşterea sau neasimilarea unor termeni, dar şi tendinţa vorbitorului de a apropia cuvintele între ele sub raport fonetic: *cercomscripţie* după *cerc*, *zvîrcolaci* după *zvîrcoli*, *imbold* < *impuls* + *bold*, *rotocol* < *roată* + *ocol*, *a azvîrli* < *zvîrli* + *arunca*, *a îmbucătăţi* < *a îmbucăţi* + *a înjumătăţi*, *cocostîrc* < *cocor* + *stîrc*, *cocobarză* < *cocor* + *barză*), *exploada* (este rezultatul unui amestec de forme dintre *exploata* şi *exploda*). Forma de perfect simplu *zîşei*, întîlnită în Ţara Moţilor, provine din contaminarea dintre forma arhaică *zîşu* cu forma standard *zîsei*[7].

În acelaşi timp, există şi *contaminaţia intenţionată***,** care este folosită în literatura cultă în mod conştient, cu scopul de a glumi. În acest sens, amintim *furluase* < *furase* + *luase*, *nepurcele* < *nepoate* + *purcele*, la Ion Creangă; *asinuitate* < *asiduitate* + *asin*, *apropont* < *pont* + *apropo*, la I.L. Caragiale. Uneori, contaminaţia se poate produce la două limbi diferite: de exemplu, *războel* < rom. *război* + lat. *bellum*)[8].

Oferim şi alte exemple de contaminaţie, întîlnite în vorbirea curentă a subiecţilor anchetaţi:

a) forma *săpón* (HN, Dealul Babii, 2)[9] este rezultată prin contaminaţia formelor *sopon* şi *săpun*, iar fonetismul *o* ar putea fi etimologic, din magh. *szappan*, *szappon*[10];

b) bilabiala nazală din (a) *desemna*, întîlnită, mai ales la vîrstnici, în zona Cîmpulung Moldovenesc, se explică prin contaminaţia *desena* + *însemna*[11];

c) trecerea grupului consonantic *fn* la *hn* în *búhniţă*, *(a) buhní* s-ar putea exeplica prin contaminaţia cu interjecţia *buh*, de unde şi termenul *buhă*;

d) epenteza lichidei vibrante *r* în *cio**r**b* pentru *ciob* se face prin contaminaţia dintre *ciob* şi *hîrb*;

e) metateza din *nevros* pentru *nervos* poate fi pusă pe seama contaminaţiei dintre *nervos* şi *nevroză*.

3.3. ***Deraierea lexicală*** este fenomenul care constă în întrebuinţarea conştientă a unui termen în locul altuia, cu care are în comun unul sau mai multe sunete, în silabele iniţiale. Înlocuirea sunetelor are loc totdeauna la sfîrşitul cuvintelor şi se poate face numai în fraze clişeu, cu scopul de a surprinde, de a satiriza, de a produce un efect comic.

Aceste forme şi expresii sînt specifice vorbirii populare şi argoului: vorbitorul începe cu o frază-clişeu, cunoscută de majoritatea persoanelor, al cărei sfîrşit poate fi uşor ghicit, apoi, la un moment dat, „deraiază”, înlocuind sfîrşitul unui cuvînt cu sfîrşitul altui cuvînt care are acelaşi început[12].

Deraierea lexicală este întîlnită în următoarele situaţii, în funcţie de valoarea lor stilistică:

---

[6] Ion Coteanu, *Elemente de dialectologie a limbii romîne*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1961, p. 184.
[7] *Ibidem*.
[8] În acest sens, vezi şi scrierile lingvistului ieşean Vasile Arvinte despre normele limbii literare în operele lui I.L. Caragiale şi Ion Creangă: Vasile Arvinte, *Normele limbii literare în opera lui I.L. Caragiale*, Casa Editorială „Demiurg”, Iaşi, 2007 şi Vasile Arvinte, *Normele limbii literare în opera lui I.L. Caragiale*, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza” din Iaşi, 2002.
[9] Exemplul este din *Corpusul de texte dialectale* inclus în volumul Sorin Guia, *Dialectologie română. Studii şi corpus de texte*, Editura Vasiliana `98, Iaşi, 2014.
[10] Vezi Adrian Turculeţ, *op. cit.*, 107.
[11] *Ibidem*, p. 136.
[12] Vezi Alexandru Graur, *Deraieri lexicale*, în „Buletin ştiinţific”, tom I, nr. 2, 1949, p. 141 şi urm.

BDD-A29475 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 04:05:43 UTC)

a) în simple glume (*Dumnezeu să-l ierte* devine *Dumnezeu să-l ie**pure**!*, *Fereas**că** Dumnezeu* devine *Fereas**tră** Dumnezeu (şi-o uşă)* – întîlnite în scrierile lui Ion Creangă; *capul bulevardului* devine *capul bule**g**ardului* – realizîndu-se apropierea de substantivul *gard, cerneală violetă* devine *cerneală violen**t**ă* - prin asociere cu culoarea violet a urmelor violenţelor de pe corpul uman, subst. *vermut* < germ. *Wermutt*, fr. *vermouth* devine *vermu**l**t*, de la adjectivul *mult* – întîlnite în scrierile lui I. L. Caragiale; daţi-*vă la o parte* devine *daţi-vă la o pa**işpe**!*, expresie uzuală în limbajul copiilor);

b) în exprimarea unei note peiorative, batjocoritoare sau ironice (*nepoţel* devine *nep**urcel***; *cît este ceasul?* devine *cît e cea**pa**?*; expresia *vrabia mălai visează* devine *vrabia **Mihai Viteazu***; formula *O, Maica Domnului!*, folosită pentru a exprima mirarea, devine *O, **Michael Jackson**!*);

c) în intenţia de a folosi o exprimare eufemistică, atenuînd sensuri neplăcute (*o faci pe nervosu?* în loc de *nebunul*)[13].

Concluzii:

Modificările fonetice nu au rol fonologic şi nu afectează în esenţă comunicarea, putînd fi, uneori, indicatori stilistici. Cuvintele modificate fonetic comunică acelaşi mesaj ca şi cuvintele nesupuse acestor procese. De aceea, în unele cazuri, cuvintele modificate fonetic s-au impus în limba literară, în defavoarea normelor etimologice. Dacă aceste modificări se generalizează, ele devin literare şi se impun ca forme corecte, în lipsa normei literare. După ivirea variantei culte (după constituirea normelor fonetice unice ale limbii literare), formele noi, cu modificări fonetice, au foarte puţine şanse să se impună. Cu toate acestea, modificările fonetice se petrec necontenit, în limba populară şi în spaţiile neinstituţionalizate, pentru că limba înseamnă, între altele, materie sonoră în continuă mişcare.

Facem precizarea că încadrarea unor schimbări fonetice într-o anumită categorie nu înseamnă şi explicarea acestora. Cauzele acestor modificări rămîn, cel mai adesea, neexplicabile şi neexplicate. De fapt, menţionînd tipul modificării fonetice respective se precizează doar condiţiile în care se produce o anumită modificare fonetică.

BIBLIOGRAPHY

Arvinte, Vasile, *Normele limbii literare în opera lui I.L. Caragiale*, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza” din Iaşi, 2002

Arvinte, Vasile, *Normele limbii literare în opera lui I.L. Caragiale*, Casa Editorială „Demiurg”, Iaşi, 2007

Coteanu, Ion, *Elemente de dialectologie a limbii romîne*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1961

Dicţionar de ştiinţe ale limbii = Bidu-Vrânceanu, Angela, Călăraşu, Cristina, Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana, Mancaş, Mihaela, Pană Dindelegan, Gabriela, *Dicţionar de ştiinţe ale limbii*, Ed. a 2-a, Editura Nemira, Bucureşti, 2005

Gafton, Alexandru, *Elemente de istoria limbii române*, Editura Restitutio, Iaşi, 2001

Graur, Alexandru, *Deraieri lexicale*, în „Buletin ştiinţific”, tom I, nr. 2, 1949

Guia, Sorin, *Dialectologie română. Studii şi corpus de texte,* Editura Vasiliana `98, Iaşi, 2014

Martinet, André, *Économie des changements phonétiques*, Berne, 1955

Rosetti, Alexandru, *Introducere în fonetică*, ed. a 3-a, Bucureşti, 1963

Turculeţ, Adrian, *Graiul din zona Cîmpulungului Moldovenesc*, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”, Iaşi, 2002

[13] Vezi, pentru o prezentare detaliată, Angela Bidu-Vrânceanu, Cristina Călăraşu, Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, Mihaela Mancaş, Gabriela Pană Dindelegan, *Dicţionar de ştiinţe ale limbii*, Ed. a 2-a, Editura Nemira, Bucureşti, 2005, p. 162.

BDD-A29475 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 04:05:43 UTC)